

stemme i den offentlige debat.

Ulrik Bisgaard

Fænomenologiske spor - Løgstrup 100 år

*David Bugge, Pia Rose Bönvadt og Peter Aaboe Sørensen (red.): Løgstrups mange ansigter. Anis, 2005, 454 sider, kr. 289,-
Svend Andersen: Løgstrup. Anis, 2005 (2. udgave), 151 sider, kr. 179,-*

Den allerførste artikel i *Løgstrups mange ansigter* handler om Løgstrup og fænomenologien. Det er nok ikke tilfældigt. Fænomenologien kan om noget betegnes som karakteristisk for Løgstrups måde at arbejde på og er det bestemte udgangspunkt for alle hans mange tanker, der gik både vidt, bredt og dybt og dækkede filosofi, teologi, etik og kunst – alt sammen afspejlet i bogens emneopdeling.

Fænomenologien hos K.E. Løgstrup (1905-81) er fra først til sidst bundet tæt sammen med et grundmotiv i hans tænkning, nemlig dette, at vi mennesker ikke er vores eget livs suveræne. Eller som det formuleres i en af artiklerne: ”Det vi ikke har magt over bestemmer alt”. Dette motiv ligger som grundtone under hele Løgstrups forfatterskab, spændende fra det helt tidlige opgør med den transcendental-filosofiske erkendelsesteori, over den ’rent humane’ påstand i det etiske hovedværk *Den etiske fordring* om, at livet er os skænket - til en foreløbig milepæl i *Opgør med Kierkegaard* med tanken om de suveræne livsyttringer. Sidst, men

ikke mindst, følges motivet helt til dørs i Løgstrups fire mesterlige metafysikbind, hvor det i hovedværket *Skabelse og tilintetgørelse* nu eksplicit er formuleret som skabelsesfilosofi. Gud – ikke mennesket – er Magten til at være til i alt, som er til, Skaberen, Giveren, Tilgiveren, Den, der oprejser. Men også Tilintetgøreren. Denne sidste tilføjelse antyder den sene Løgstrups omdiskuterede løsning på teodicéproblemet, og vidner om hans evne og vilje til at tage hånd om alle konsekvenser af en påbegyndt tankerække og føre dem til ende.

Fænomenologien bruges af Løgstrup til at analysere de fænomener, der er grundvilkår for vores tilværelse her på kloden og i vores fællesliv med hinanden. Den fænomenologiske arbejdsmetode udvikler sig fra eksistentialfænomenologi i det tidlige forfatterskab, til kosmofænomenologi i det sene; ikke kun historien og interdependensen er menneskelige grundvilkår, for også ’universet vedkommer os’ – og det er metafysik. Undervejs må der tages forskellige opgør; det har ikke været gnidningsfrit, at sætte skabelsesfilosofi og metafysik på dagsordenen igen i det 20. århundrede! Men Løgstrups insisteren på, at vores liv lægges øde, hvis ikke vi får øjnene op for alle de fænomener, der lægger en religiøs tyndning nær, og således peger væk fra os selv og hen på livets Skaber, har gjort ham til en af de mest betydningsfulde danske tænkere i nyere tid. Alene omfanget af og bredden i hans forfatterskab vidner om det.

Hundredåret for hans fødsel blev da også markeret på behørig vis i fjor med diverse seminarer, kurser, radioprogrammer samt nærværende tidsskrifts temanummer om Løgstrup. Også antologien *Løgstrups mange ansigter* hører med til fejringen af Løgstrups hundredårsdag. Tredive Løgstrup-kendere fra både ind- og udland har bidraget og søgt at komme hele vejen rundt om og i Løgstrups univers - og det er lykkedes rigtigt godt!

Bogen rummer en skøn blanding af artikler, hvor nogle søger at indføre i og oplyse om Løgstrups arbejds- og tænke måde, mens andre med afsæt i Løgstrups måde at arbejde på, tænker videre over det pågældende emne. For eksempel ved, at sætte Løgstrup i forhold til enten hans egne samtidige, nutidige tænkere eller aktuelle temaer. Som vellykkede eksempler på det første kan nævnes henholdsvis Svend Andersens og Peter Widmanns artikler. Andersen giver en klar fremstilling af udviklingen i Løgstrups opfattelse og brug af fænomenologi forfatter-skabet igennem, og afdækker således Løgstrups grundlæggende måde at arbejde på. Widmanns anliggende er ”at klarlægge Løgstrups tankebane som udfoldelsen af et teologisk engagement”. Dette sker blandt andet ved at indplacere særligt den tidlige Løgstrup i hans samtid, og herunder at afdække, hvorledes Løgstrup er påvirket af dialektisk teologi, samtidig med at han gør op med den; og hvorledes han gør op med Tidehverv. David Bugge leverer en klar og oplysende artikel om de

forskellige sammenhænge i Løgstrups kunstfilosofi, og dette bidrag er sammen med Jørgen Dehs’ artikel om den filosofiske æstetik fine vidnesbyrd om Løgstrups fænomenologiske, metafysiske og skabelsesfilosofiske tilgængelighed og betydning for opfattelsen af kunsten og æstetikken.

Andre af bidragyderne forsøger på forskellig vis at tage konsekvensen af Løgstrups tankebaner ved, at sætte dem i forhold til et aktuelt emne. Et fremragende og skarpt eksempel er Jørgen Carlsens ”Opsang til højskolen”. Med afsæt i Løgstrups artikel fra 1961 ”Højskolens nye fronter” fremfører Carlsen sin opsang til store dele af nutidens højskolebevægelse, der i hans øjne er både ”vakkende og vakkende”. Højskolens nye front i dag er tidens fokusering på vækst, kompetencer og managementtænkning, som højskolen bør stå som modpol til – i stedet for at være deltager. Løgstrups hang til samtidskritik føres således fint videre.

Kjeld Holms bidrag bør også nævnes for måden, hvorpå han kærligt mindes sine to forhenværende lærere, Sløk og Løgstrup: ”...mødet med dem betød, at man fik *skæbnen*”. Deres tanker og personligheder var vidt forskellige, ikke mindst som følge af deres forskellige syn på Kierkegaard. Den faglige uenighed til trods bevarer de et livslangt venskab. Holms artikel giver et fint indblik i personen Løgstrup, der ifølge Sløk faktisk ”tror, folk mener det, når de ønsker ham glædelig jul!”

De mere kontroversielle sider af Løgstrups tænkning forbigås ikke; således behandles både hans bestemmelse af sansningen som afstandslos (Jakob Wolf), hans (uudfoldede?) kristologi (Svend Bjerg) og hans, på nogle områder, nærmest reaktionære tendenser hvad angår seksualmoral og børneopdragelse (Nils Gunder Hansen).

Indimellem rides bidragsydernes personlige kæpheste. Muligvis er det uundgåeligt i en antologi som denne, alligevel kan det undre – og for den mindre Løgstrup-belæste læser forvirre – når f.eks. Løgstrups disputats fra 1942 udråbes til hans hovedværk og begrebet *singularitet* som kernen i hans tænkning (Hans Haug), eller når et af de vanskeligst tilgængelige og mest omdiskuterede emner i hans tænkning, den afstandslose sansning, præsenteres som blot og bar ”indlysende rigtig” (Jakob Wolf). Disse småindvendinger til trods er antologien en vigtig og vellykket udgivelse, der kan oplyse om, indføre i, diskutere og videreføre Løgstrups uvurderlige bidrag til dansk – og udenlandsk – tænkning i det 20. århundrede.

For den læser, der endnu ikke har læst noget af mesteren selv og måske ikke føler sig helt i stand til at følge med på det til tider høje abstraktionsniveau i *Løgstrups mange ansigter* – for slet ikke at tale om i nogle af Løgstrups egne værker – er Svend Andersens lille bog *Løgstrup* – nyudgivet med enkelte rettelser i anledning af hundredåret – et udmærket sted at begynde. Andersens hensigt er ”at fremstille Løgstrups

tænkning så enkelt, det er muligt, når man ikke ønsker at forfalde til forenkling”, hvilket må siges at være lykkedes til fulde. Således kommer bogen på små 150 sider rundt om Løgstrups måde at arbejde på inden for tre overordnede sammenhænge: filosofi, etik og teologi. Løgstrups kunstfilosofiske tænkning berøres dermed kun sporadisk, til gengæld vil man efter endt læsning af *Løgstrup* være rustet til selv at give sig i kast med denne.

Det første afsnit om Filosofi indledes, ikke overraskende, med fænomenologiens betydning og udformning hos Løgstrup. Fænomenologi er ikke en entydig størrelse; den løgstrupske fænomenologi er således blevet til i en blanding af påvirkning fra og opgør med Husserl, Heidegger og Lipps. Hos Løgstrup forbindes fænomenologien allerede tidligt med det grundmotiv, der langt senere skal blive til metafysik og skabelsesfilosofi: at mennesket ikke er dets eget livs suveræn. Dette motiv er også nøje forbundet med opgøret med den transcendentalfilosofiske erkendelsesteori. Disse ikke ukomplicerede sammenhænges forviklethed formidler Andersen enkelt og klart, og der redegøres videre for Løgstrups filosofiske, hvilket i høj grad vil sige *fænomenologiske*, tankers udvikling. Denne udvikling kan kort gengives som en udvikling fra eksistential- til kosmofænomenologi.

Bogens hovedvægt ligger på Etikken, herunder den politiske etik. I dette afsnit sættes Løgstrup i forhold til hans tre væsentligste samtalepartnere: Luther, Kant og Kierkegaard. Løgstrups

etik kan på mange punkter ses som en reformulering af Luthers, og Løgstrup påberåber sig flere steder eksplicit arven fra Luther. Derimod er forholdet til Kant entydigt kendetegnet ved opgør. Dette opgør følger linien fra det påbegyndte opgør med den transcendentalfilosofiske erkendelsesteori og Løgstrups grundindvending er her, at det *ikke* er den menneskelige fornuft, der ordner verden i forskellige kategorier, ej heller er subjektet en isoleret ener. Det omtalte grundmotiv hos Løgstrup, at vi ikke er vores eget livs suveræn, melder sig på denne måde også i etikken. Denne tanke får forskellige konsekvenser i Løgstrups etiske tænkning, ikke mindst fører den til den i samtiden kontroversielle påstand om, at der ikke gives en kristelig etik.

Løgstrups forhold til Kierkegaard opfattes af de fleste som udelukkende kendetegnet ved opgør, men det er Andersens fortjeneste at modificere denne påstand og vise, at Løgstrup på afgørende punkter var påvirket af Kierkegaard og eksistensfilosofien. Opgøret kommer man dog ikke uden om; Løgstrups kritik af Kierkegaard angår særligt opfattelsen af den kristne næstekærlighedstanke. Løgstrups formulering af fordringen som udspringende af menneskelivet selv – der skal altså ikke en religiøs åbenbaring til for at høre den – samt tanken om de suveræne livsyringer, er her afgørende.

I afsnittet om Teologi følges udviklingen fra eksistential- til kosmofænomenologi på den teologiske akse. Hos Løgstrup hænger filosofi og teologi

nøje sammen, en teolog kommer ifølge Løgstrup ikke uden om at arbejde filosofisk, in casu *fænomenologisk*. Fænomenologien kan pege på de fænomener i menneskelivet, der ligger en religiøs tydning nær. Tydet religiøst, kan de bringe mennesket frem til skabelsetroen, som er forudsætningen for at nå frem til kristentroen, dvs. en tro på at Jesus som Kristus har genoprettet det ødelagte forhold til Gud, og at mennesket ved troen kan få del i denne forsoning. Løgstrups formulering af kristentroen udvikler sig i takt med skiftet fra eksistential- til kosmofænomenologi. Særligt hos den sene Løgstrup, der har et kosmofænomenologisk udgangspunkt, ender det i vanskeligt tilgængelige og kontroversielle formuleringer af den specifikt kristne tro.

Andersens bog kommer på sparsom plads godt rundt om Løgstrups måde at gå til tingene på, og afdækker den kontekst, han på et givent tidspunkt står i og tænker ud fra. Særligt oplysende er redegørelsen for de personer og strømninger, som Løgstrup er påvirket af og ikke sjældent gør op med. Løgstrups tankers indbyrdes forbundethed, et ikke ukompliceret felt at få overblik over, formidles forbillidligt klart, og sikrer bogen et højt pædagogisk niveau. Endvidere tager Andersen vanskelighederne i Løgstrups tænkning alvorligt, og forfalder således ikke til ukritisk forherligelse af sin tidligere lærer, vejleder og kollega. Løgstrups tænkning er hermed gjort tilgængelig, og nye Løgstrupslæsere kan med fordel begynde her.

Maria Louise Møller